

Серія «Інтерактивні форми роботи в позаурочний час»

СИМВОЛИ УКРАЇНИ

КАЛИНА

1—4 класи

Посібник для вчителя

- Бесіди
- Легенди, казки, перекази, оповідання
- Пісні, вірші
- Прислів'я, приказки, загадки



ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА – БОГДАН

ББК 74.200.25

С37

Серія «Інтерактивні форми роботи в позаурочний час»
заснована 2010 року

Серія «Світ малого українця» заснована 2006 року.
Автор інтегрованої технології «Світ малого українця» —
член Національної спілки письменників України

Чумарна Марія Іванівна

Виховний проєкт «Колом сонечко іде»

За загальною редакцією директора
авторської школи «Тривіта» м. Львова
Станіславської Галини Петрівни

За матеріалами конкурсу знавців народознавства «Колом сонечко іде».
Керівник: *Станіславська Г.П.*

Символи України: Калина. 1—4 класи: Посібник для вчителя /
С37 Упор. Г.П. Станіславська. — Тернопіль: Навчальна книга —
Богдан, 2011. — 64 с. — (Серія «Інтерактивні форми роботи в по-
заурочний час»).

ISBN 978-966-10-1754-1 (серія)

ISBN 978-966-10-1170-9

Посібник містить цікаві матеріали про обєріг українського народу — калину.
Про неї йдеться в бесідах, легендах, переказах, казках, оповіданнях, піснях, віршах,
загадках, прислів'ях та приказках, що подані у виданні.

Адресований вчителям початкової школи, вихователям, класним керівникам,
батькам та учням, а також усім, хто цікавиться українською культурою.

ББК 74.200.25

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва.*

ISBN 978-966-10-1754-1 (серія)

ISBN 978-966-10-1170-9

© Навчальна книга — Богдан,
майнові права, 2011

Без верби й калини нема України

«Без верби й калини нема України», — каже образне народне слово. Роста калина по тінистих лісах, у гаях, дібровах, на схилах, узліссях і лісових галявинах, дуже часто поряд з іншими деревами. По всій Україні її й біля хат садять. Калина коло хати — здавна найперша і найістотніша прикмета оселі українця. Так, існує гарний звичай біля щойно зведених осель на примітному місці садити калину як символ надійної життєвої опори, родинного благополуччя і достатку. І поки посадять інші дерева в саду, кущі калини вже розростаються, милуючи зір білим цвітом навесні й рубіновими ягодами восени. На зиму ж червоні кетяги калини вставляють поміж віконних рам — їхнє світло і зігріває, і радує.

Без калини не можна уявити пісенної народної творчості, а пісень про неї не злічити. Одні назви які барвисті та милозвучні: «Ой у лузі при дорозі зацвіла калина...», «Червоная калинонька, похиле деревце», «Ти, червона калинонько, чому листя опускаєш», «А в лузі калина весь луг і прикрасила», «Ой зацвіла калинонька, з неї цвіток опав».

Із калиною в народній пісенній творчості дуже часто асоціюються патріотичні почуття, любов до Батьківщини. Згадаймо відому баладу часів Хмельниччини «Розлилися круті бережечки». Тут калина символізує мужність і незламність духу у боротьбі за незалежність рідного краю, відстоювання свободи і людської гідності:

Гей, у лузі червона калина, гей, гей, похилилася,
Чогось наша славна Україна, гей, гей, засмутилася.
А ми ж тую червону калину, гей, гей, та піднімемо,
а ми ж свою славну Україну, гей, гей, та розвеселимо!

І в іншій пісні:

Ой у лузі при дорозі
зацвіла калина...
Виряджала в доріженьку
мати свого сина.

Рубінові плоди калини, за народними уявленнями, здавна символізували мужність людей, які проливали кров за Батьківщину в боротьбі з ворогами. До того ж їхнє насіння схоже на серце. У народі живуть легенди про сміливих дівчат, які заводили у непрохідні хащі загони завойовників Батия, прирікаючи їх на загибель. Саме з крові цих відданих патріоток ніби й вирости калинові кущі. У легенді «Дівовий ліс», наприклад, це мужня дівчина Маринка. Завела вона турків-бусурман у непрохідні нетрі, де вони й загинули. Але султан-турок став Маринці голову — заструменіла гаряча кров. І де вона впала на камінь — там калиною виросла.

Існує ще й така пісенна легенда про походження рослини: утік козак зі своєю милою, та вони ніде не могли повінчатися, — і обернувся він тереном у полі, а дівчина — калиною:

Вийшла синова мати того терну рвати,
дівчинина мати — калини ламати.
«Се ж не терночок — се ж мій синочок!»,
«Се ж не калина — се ж моя дитина!»

Калина — це символ рідної землі, отчого краю, батькової хати. У розлуці з цими цінностями ми тужимо, згадуємо калину, і вона співпереживає разом з нами. Козак у похід готується, і важкі думи обступили його:

Ой зацвіла калинонька у темному лузі,
тепер моя головонька і серденько в тузі.
«Чи не жаль тобі, мій батеньку,
як я піду в чужу стороночку
та погублю свою головочку?
Жаль, жаль тобі буде!»

Калина — це той символ, що береже людську пам'ять, нагадуючи про милий край, це символ безсмертя. Козак, умираючи на чужині, просить:

Казав собі насипати високу могилу,
казав собі посадити в головах калину:
будуть пташки прилітати калиноньку їсти,
будуть мені приносити від родоньку вісти!

Образ ніжної рослини як символ рідного краю, власної домівки зберігав у своєму серці в нелегких мандрах чумак:

Зацвіла калина у лузі да попустила віти,
не один чумак кида жінку і дрібненькі діти.
Ой, у полі два явори, третій зелененький,
та занедужав у дорозі чумак молоденький.

Його останні слова звернені до неньки:

«Та й нагорни, ненько моя, високу могилу,
та й посади, ненько моя, червону калину.
Да й почепи, ненько моя, червону хустину,
а щоб пішла славонька на всю Україну».

На чужині спогад про калину завжди асоціювався з домівкою, родиною:

Ой у лузі калинонька
та на море схилилася,
а молода журилася,
що од роду одбилася.

Та чи я в лузі не калина

Та чи я в лузі не калина, та чи я в лузі не червона?
Нащо мене поламано і в пучечки пов'язано?
Нешастя моє! Недоля моя!

Та чи я в батька не дитина, та чи я в батька не кохана?
Нащо мене засватано і світ мені пов'язано?
Нешастя моє! Недоля моя!

Ой як вийду за ворота, сама сяду, як сирота:
усі дівки в танку грають, мене к собі не приймають!
Нешастя моє! Недоля моя!

Ой піду я до Дунаю, сама собі подумаю:
щука-риба в морі грає і та собі пару має!
Нешастя моє! Недоля моя!

Ой піду я в глибокий яр, чи не з'їдять мене лютії звірі.
Звір'я грає, звір'я грає — воно мене не займає!
Нешастя моє! Недоля моя!

Чи не було річеньки — утопитися, чи не було кращого — полюбитися?
Було річки — постікали, були кращі — поз'їжджали!
Нешастя моє! Недоля моя!

А коли у матері виростав син, вона, благословляючи його в дорогу, наставляла не забути калину. Образ калини у рекрутських та солдатських піснях боляче хвилює душу. Важка і тривала служба нерідко закінчувалася трагічно, і тоді вояк перед смертю заповідав посадити на його могилі калину.

Ой полечко, поле

Ой полечко, поле, туманом покрите,
а на тому полі два козаки вбито.
Один козак вбитий — багата родина,
другий козак вбитий — бідна сиротина.

Над багатим сином — висока могила,
а над сиротою — червона калина.
На багатім сині — вишита сорочка,
а на сиротині нема ні шнурочка.

Ой у лузі червона калина

Ой у лузі червона калина похилилася,
чогось наша славна Україна зажурилася.
А ми тую червону калину підіймемо,
а ми нашу славну Україну, гей, гей, розвеселимо!

Не хилися, червона калино, — маєш білий цвіт.
Не журися, славна Україно, — маєш добрий рід.
А ми тую червону калину підіймемо,
а ми нашу славну Україну, гей, гей, розвеселимо!

Виступали стрільці січовії у кривавий шан,
визволяли братів-українців з московських кайдан.
А ми тії московські кайдани розіб'ємо,
а ми нашу славну Україну, гей, гей, розвеселимо!

Як повіє буйнесенький вітер з широких степів,
та й прославить по всій Україні січових стрільців.
А ми тую стрілецьку славу збережемо,
а ми нашу славну Україну, гей, гей, розвеселимо!

Ой у лузі та ще й при березі

Ой у лузі та ще й при березі червона калина...
Породила молода дівчина хорошого сина.

Вона його та ще й породила в зеленій діброві,
дала ж вона тому козакові тільки чорні брови.

Дала ж вона йому чорні брови, ще й карії очі,
та й не дала тому козакові ні щастя, ані долі.

«Було б тобі, моя рідна мати, цих брів не давати,
було б тобі, рідна ж моя мати, щастя й долю дати!»

«Розвивайся, сухий дубе, — завтра мороз буде.
Убирайся, молодий козаче, — завтра похід буде».

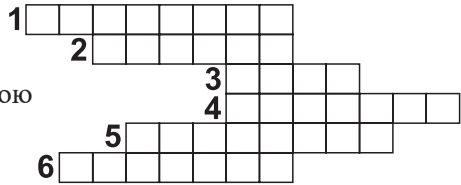
«Я морозу та ще й не боюся — зараз розів'юся,
я походу та ще й не боюся — зараз уберуся!»

Прислів'я та приказки

- Без верби і калини нема України.
- Гарна дівчина, як у лузі калина.
- Любуйся калиною, коли цвіте, а дитиною, коли росте.
- Молода дівчина така гарна, як калина в лузі.
- Убралася в біле плаття, як калина в білий цвіт.
- Щоки червоні, як кетяги калинові.
- Пишна та красива, як червона калина.
- Стоїть у дворі дівонька, як над ставом калинонька.
- Калина рано зачервоніла — на ранню і люту зиму.
- Прийде година — достигне й калина.

Кросворд Наші береги

1. Цвіте синьо, лист зелений,
квітник прикрашає,
хоч мороз усе побив —
його не займає.
(*Барвінок*)



2. Білим птахом з чорною ознакою
його в народі називають.
І щовесни із вирію
всі з радістю чекають.
(*Лелека*)
3. Що у християн символізує Тіло Ісуса Христа?
(*Хліб*)
4. Спекла мама на Великдень
біленькі паски.
А я куплю фарб і зроблю
гарні ... (*писанки*).
5. А моя матуся ніжними руками,
а моя матуся шиє-вишиває.
— Скоро, — каже мати, — березня дев'яте,
ми портрет Тараса ... (*рушником*) прикрасим.

Зміст

Вступ. Улюблена рослина українців — калина	3
Без верби й калини нема України	6
Легенди, перекази, казки та оповідання	18
Пісні	30
Вірші	42
Загадки	52
Прислів'я та приказки	55
Кросворд	55
Мотив калини в народній вишивці	56
Післяслово	57
Дитячі роботи	58
Література	61



“КНИГА ПОШТОЮ” А/С 529

м. Тернопіль, 46008

т. (0352) 287489, 511141

(067) 3501870

mail@bohdan-books.com

Навчальне видання

Серія «Інтерактивні форми роботи в позаурочний час»

Серія «Світ малого українця»

Виховний проект «Колом сонечко іде»

СИМВОЛИ УКРАЇНИ

КАЛИНА

І—4 класи

Посібник для вчителя

Упорядник

Станіславська Галина Петрівна

Головний редактор *Богдан Будний*

Редактор *Оксана Базан*

Обкладинка *Любомира Бейгера*

Комп'ютерна верстка *Юрія Шведа*

Підписано до друку 20.11.2010. Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітура Прагматика. Умовн. друк. арк. 3,72. Умовн. фарбо-відб. 3,72.

Видавництво «Навчальна книга – Богдан»
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців
ДК №370 від 21.03.2001р.

Навчальна книга – Богдан, а/с 529, м.Тернопіль, 46008
тел./факс (0352) 52-06-07; 52-05-48; 52-19-66
publishing@budny.te.ua
www.bohdan-books.com

ISBN 978-966-10-1754-1 (серія)

ISBN 978-966-10-1170-9



9 | 789661 | 011709 |